

**М. РЫСКУЛБЕКОВ атындагы
КЫРГЫЗ ЭКОНОМИКАЛЫК УНИВЕРСИТЕТИ**

**Н. ИСАНОВ атындагы КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТИК КУРУЛУШ,
ТРАНСПОРТ ЖАНА АРХИТЕКТУРА УНИВЕРСИТЕТИ**

Д 10.22.646 диссертациялык кеңеши

Кол жазма укугунда

УДК 338.242(574)

Андреева Гульнара Муратбековна

Инновациялык өнүгүүнү активдештирүүнүн институционалдык модели

08.00.05 – экономика жана эл чарбасын башкаруу

**экономика илимдеринин кандидаты илимий даражасын изденип алуу үчүн
жазылган диссертациянын**

АВТОРЕФЕРАТЫ

Бишкек 2021

Диссертациялык иш Эл аралык башкаруу, укук, финансы жана бизнес академиясында аткарылды

Илимий жетекчи:

Асизбаев Рустам Эмилжанович,
экономика илимдеринин доктору, Кыргыз
Республикасынын Улуттук стратегиялык
изилдөөлөр институтунун директору

Расмий оппоненттер:

Атышов Көбөгөн,
экономика илимдеринин доктору, М.
Рыскулбеков атындагы Кыргыз экономикалык
университетинин профессору
Ураимова Нургуль Жанышбековна,
экономика илимдеринин кандидаты, Жусуп
Баласагын атындагы Кыргыз улуттук
университетинин экономика кафедрасынын
доценти

Жетектөөчү уюм:

К. Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик
университетинин экономикалык программалар
жана башкаруу кафедрасы, дареги: 720044,
Кыргыз Республикасы, Бишкек шаары,
Тынчтык проспектиси 27

Диссертациялык ишти коргоо 2022 - жылдын 25- мартында саат 11.00дө М. Рыскулбеков атындагы Кыргыз экономикалык университетине жана Н. Исанов атындагы Кыргыз мамлекеттик курулуш, транспорт жана архитектура университетине караштуу экономика илимдеринин доктору (кандидаты) илимий даражасын алуу үчүн диссертацияларды коргоо боюнча Д 10.22.464 диссертациялык кеңешинин отурумунда өтөт. Дареги: 720022, Кыргыз Республикасы, Бишкек ш., Тоголок Молдо көч., 58

Диссертация менен М. Рыскулбеков атындагы Кыргыз экономикалык университетинин (Бишкек шаары, көч. Тоголок Молдо 58), жана Н. Исанов атындагы Кыргыз мамлекеттик курулуш, транспорт жана архитектура университетинин (Бишкек шаары, Малдыбаева көч., 38 б) китепканаларында, таанышууга болот.

Автореферат 2021-жылдын 25- февралында таркатылды.

Д 10.22.646 диссертациялык
кеңешинин
окумуштуу катчысы, э.и.к., доцент

Кадыралиев А.Т.

ИШТИН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу. Азыркы учурда өлкөнүн экономикалык өнүгүүсү өндүрүштүн технологиялык базасын жаңылоо даражасы менен аныкталат, ал инновациялардын жардамы менен техниканын жана технологиянын жаңы муундарында илимий билимдерди түзүү жана материалдаштыруу аркылуу ишке ашат. Заманбап экономикада инновациялар катары жаңы продуктылар жана технологияларды, ошондой эле уюштуруунун жана башкаруунун жаңы ыкмаларын, жаңы сатуу рынокторун түшүнүү адатка айланган. Ошол эле учурда инновациялар коммерциялык пайданы көбөйтө турган жана ресурстарды үнөмдөй ала турган, ошондой эле керектөөчүлөрдүн суроо-талабына ээ болгон жаңы ыкмаларды да түшүндүрөрүн баса белгилей кетүү керек. Бүгүнкү күндө илимдин өндүрүшкө, башкаруу ыкмаларына, тейлөө чөйрөсүнө жана экономиканын башка өндүрүштүк эмес тармактарына киришине дал ушул инновациялар көмөктөшүүдө. Жаңы илимий идеялар, инновациялар, аларды технологиялык жактан иштеп чыгуу жана жаңы продукцияга киргизүү калктын турмуш деңгээлин жогорулатууда маанилүү роль ойноп, коомдогу олуттуу прогресстин кыймылдаткычы катары кызмат кылары ачык-айкын.

Экономикалык кайра куруулар тармагында Казакстан олуттуу ийгиликтерге жетишкенине карабастан, экономикалык өсүштүн темпи дагы эле инновациялык фактор менен аныктала элек. Өнөр жай тармагындагы ишканалардын инновациялык активдүүлүгү өтө төмөн деңгээлде.

Ошону менен бирге экономиканын туруктуу өнүгүүсүн камсыз кылууда инновация чечүүчү орунда турары мамлекет тарабынан таанылды. Бул тармакка көңүл буруунун байкалаарлык өсүшү 2010-жылы Казакстан Республикасын 2014-жылга чейин Индустриалдык-инновациялык өнүктүрүүнүн мамлекеттик программасы бекитилгенден кийин башталды. 2015-жылдан тартып Казакстан Республикасын 2015-2020-жылдарга Индустриалдык-инновациялык өнүктүрүүнүн мамлекеттик программасы иштеп жатат. Өлкөдөгү технологиялык модернизация багыты Казакстан Республикасынын Биринчи Президенти Н.Назарбаевдин 2017-жылдагы Казакстан элине кайрылуусунда айтылган.

Бирок Казакстандын экономикасын технологиялык модернизациялоо боюнча алдыга коюлган милдеттерди ишке ашыруу, аны тездетилген темпте өнүктүрүү үчүн жигердүү жылыштарды камсыз кылуу инновациялык ишмердүүлүктүн активдүүлүгүн жогорулатуу аркылуу гана мүмкүн болот. Бул өз кезегинде мамлекет тарабынан илимий-техникалык жана инновациялык саясатты чыңдоо жана өркүндөтүү зарылчылыгын талап кылат.

Белгилүү болгондой, рынок экономикасынын табияты инновацияларга жогорку деңгээлде ийкемдүү экендиги менен мүнөздөлөт. Ошол эле учурда бул инновациялык чөйрөдө пайда болгон көйгөйлөрдү автоматтык түрдө чечүү үчүн негиз боло албайт. Өнүгүп келе жаткан өлкөлөрдө, анын ичинде Казакстанда рыноктук механизмдер инновацияларды түзүүгө жана өнүктүрүүгө түрткү бере албайт, аларды мамлекеттик колдоо инструменттери менен толуктоо зарыл.

Илим, технология жана инновация тармактарында күчтүү саясатты иштеп чыгуу жана ишке ашыруу үчүн жеке секторго рыноктук инновациялык демилгелерди көтөрүүгө түрткү бере турган шарттарды түзүү зарыл. Мында мамлекеттик-жеке өнөктөштүк (МЖӨ) маанилүү роль ойношу керек. МЖӨ механизми, дүйнөлүк тажрыйба көрсөткөндөй, жеке бизнестин түзүмдүк, технологиялык жана инновациялык кайра курууларга катышуусун активдештирүүгө мүмкүндүк берет. Бул өзгөчө инновация чөйрөсүндө натыйжалуу, мында жогору деңгээлдеги тобокелдиктер жеке бизнестин активдүү катышуусуна тоскоол болууда.

Казакстанда МЖӨ инфратүзүмдүк долбоорлор менен гана чектелип, колдонуу тажрыйбасы аз. Бул ыкманын мүмкүнчүлүктөрү өндүрүштүк инновацияларды түзүүдө жана өнүктүрүүдө иш жүзүндө колдонулбайт. Ушуга байланыштуу өнөр жайды инновациялык модернизациялоо үчүн МЖӨ потенциалын пайдаланууга мүмкүндүк берүүчү экономикалык механизмди түзүү маселеси актуалдуу болууда.

Инновациялык ишмердүүлүктү изилдөөнүн негизги теориялык жана методологиялык аспектиери Я.Шумпетер, П.Друкер, Г.Менш, К.Фриман, Р.Фостер, Б.Санто, С.Тацуно, М. Портер сыяктуу Батыш окумуштууларынын эмгектеринде чагылдырылган. Инновациялык системаларды калыптандыруу, экономиканы өнүктүрүүдө инновациянын ролун күчөтүү, жагымдуу инновациялык чөйрөнү түзүү И.Гапоненко, С.Глазьев, Л.Гохберг, Л. И.Дежина, Н.Иванова, В.Кушлин, Н.Ленчук, А.Татаркин, А.Шеломенцев, Ю.Яковец ж.б. изилдөөлөрүнүн предметин түзгөн. Инновация чөйрөсүндө МЖӨ колдонуу маселелерин В.Варнаровский, Н.Емельянов, Л.Миндели изилдешкен.

Кыргызстанда экономиканы инновациялык өнүктүрүү маселелери Р.Э.Асизбаевдин, Т.К.Камчыбековдун, М.Меймановдун, Ш.Мусакожоевдин, П.Оморовдун, К.М. Меймановдун жана башка окумуштуулардын эмгектеринде каралган.

Казакстанда инновациялык жана технологиялык өнүгүү маселелерин иштеп чыгууга А.Абишев, А.Алимбаев, Ф.Алжанова, Р.Алшанов, У.Баймуратов, Ф.Днишев, В.Додонов, А.Кошанов, Н.Нурланова, З.Салжанова, А.Таубаев ж.б. эмгектери арналган.

Жалпысынан Казакстандын экономикасынын инновациялык активдүүлүгүн жогорулатуунун жаңы механизмдерин иштеп чыгуу маселеси ата мекендик окумуштуулардын эмгектеринде толук камтыла элек жана андан ары карап чыгууну талап кылат.

Диссертациялык иштин темасынын артыкчылыктуу илимий багыттар, ири илимий программалар (долбоорлор), билим берүү жана илимий мекемелер тарабынан жүргүзүлүүчү негизги илимий-изилдөө иштери менен байланышы. Диссертациялык иш «Казакстан-2050» Стратегиясынын, Казакстан Республикасын 2025-жылга чейинки стратегиялык өнүктүрүү планынын, 2020-2025-жылдарга Индустриалдык-инновациялык өнүктүрүүнүн мамлекеттик программасынын, Казакстан Республикасынын инфраструктурасын 2020-2025-жылдарга өнүктүрүүнүн «Нурлы Жол»

мамлекеттик программасынын, Казакстан Республикасынын 2020-2025-жылдарга билим берүү жана илимди өнүктүрүүнүн мамлекеттик программасынын алкагында аткарылган.

Изилдөөнүн максаты жана милдеттери. Диссертациянын максаты - өнөр жайды инновациялык өнүктүрүүнүн институционалдык моделинин теориялык жана методологиялык негиздерин иштеп чыгуу жана бул чөйрөдө МЖӨ механизмдин колдонуунун методологиялык ыкмаларын негиздөө болуп саналат.

Бул максатка жетүү үчүн төмөнкү **милдеттерди** чечүү зарыл:

1. Өнөр жайдын инновациялык өнүгүүсүн жогорулатуунун институционалдык моделин калыптандыруу боюнча теориялык ыкмаларды изилдөө жана кеңейтүү;
2. Өнөр жайдагы институционалдык шарттарды жана инновацияларды өнүктүрүү факторлорун камтыган институционалдык чөйрөнү изилдөө;
3. Өнөр жайдын инновациялык өнүгүүсүн баалоо методикасын сунуштоо;
4. Өнөр жайды өнүктүрүүдө инновациялык активдүүлүктүн динамикасын жана деңгээлин баалоо;
5. Казакстандын экономикасында инновацияларга негизделген прогрессивдүү технологиялык кайра курууларды өнүктүрүү боюнча сунуштарды иштеп чыгуу;
6. Өнөр жайды инновациялык өнүктүрүүдө МЖӨ механизмдин өнүктүрүүнүн келечектүү багыттарын аныктоо;
7. МЖӨ методдорунун негизинде Казакстандын өнөр жайын инновациялык өнүктүрүүнү активдештирүү моделин иштеп чыгуу.

Алынган натыйжалардын илимий жаңылыгы төмөнкүлөрдү камтыйт:

- мамлекеттик-жеке өнөктөштүк методдорунун негизинде өнөр жайдын инновациялык өнүгүүсүн жогорулатууну активдештирүүнүн институционалдык моделин калыптандыруу боюнча теориялык жана методологиялык мамилени өнүктүрүү;
- формалдуу жана формалдуу эмес нормалардын, эрежелердин жана мыйзамдардын жыйындысы катары инновациялык өнүгүү үчүн институционалдык чөйрө түшүнүгүн тактоо; инновацияга негизделген өнөр жайды өнүктүрүүнүн өлкөлүк институционалдык моделдерин идентификациялоо; инновациялардын “үч кабаттуу спиралы” форматында мамлекет, илим жана бизнестин өнөктөштүгүнүн принциптерин жана багыттарын негиздөө;
- өнөр жайдын инновациялык өнүгүүсүн баалоо методологиясы иштелип чыкты, ал инновациянын өндүрүшкө тийгизген таасиринин натыйжалык көрсөткүчү экономиканын илим сыйымдуулугу экендигине жана ресурстарды өлчөөнү камтыган кеңейтилген ыкмага негизделерин көрсөтөт, бул өнөр жайда жана жогорку технологиялык кызмат көрсөтүү секторунда ресурстарды жана натыйжаларды өлчөөнү камтыйт;
- илимди камтыган өндүрүштөрдү, тармактарды жана технологияларды түзүү потенциалын талдоо аркылуу өнөр жайды өнүктүрүүдө инновациялык активдүүлүктүн динамикасын жана деңгээлин баалоо, бул МЖӨ ыкмаларын колдонууда зарыл болгон инновациялык процесстердин мазмунун эске алуу аркылуу инновациялык өнүгүүнүн жаңы мүмкүнчүлүктөрүн аныктоого мүмкүндүк берет.

- Казакстандын өнөр жайында жаңы инструменттерди жана институттарды түзүүгө, ошондой эле иштеп жаткан инструменттерди бекемдөөгө жана кыйла натыйжалуу пайдаланууга багытталган прогрессивдүү технологиялык көндүмдөрдү өнүктүрүү механизминин матрицасын системалуу түрдө көрсөтүү;
- өнөр жай инновацияларын өнүктүрүүдө МЖӨ механизмдин негиздөө, ал үч блоктун
- финансылык, институционалдык, укуктук камсыздоону камтыйт, мамлекеттик таасирдин жана рыноктук стимулдардын инструменттерин айкалыштыруу, жеке сектор менен мамлекеттин ортосунда мүмкүн болуучу тобокелдиктерди жана жоопкерчиликтерди бөлүштүрүү, мамлекеттик колдоонун каналдарын жана инструменттерин диверсификациялоо, илим менен өндүрүштүн ортосундагы байланыштарды орнотууга көмөк көрсөтүү, технологиялык тармактарды өнүктүрүүнү колдоо принциптерине негизделет;
- өнөктөштүктү ишке ашырууда жоопкерчиликти, пайдаларды жана тобокелдиктерди бөлүштүрүүгө мүмкүн болгон механизмдер камтылган мамлекеттик-жеке өнөктөштүк методдорунун негизинде өнөр жайды инновациялык өнүктүрүүнү активдештирүү модели иштелип чыкты.

Диссертациялык изилдөөнүн практикалык мааниси. Изилдөөнүн негизги илимий натыйжалары жана корутундулары улуттук инновациялык-индустриалдык саясатты, Индустриалдык-инновациялык өнүктүрүүнүн мамлекеттик программасын түзүүдө жана ишке ашырууда пайдаланылышы мүмкүн. Изилдөөнүн натыйжалары өнөр жайды инновациялык өнүктүрүүнүн институционалдык моделин иштеп чыгууга жана бул чөйрөдө МЖӨ механизмдин колдонуунун методологиялык ыкмаларын негиздөөгө багытталат жана «Казакстандын инновациялык системасын билимге негизделген экономиканы калыптандыруу шарттарында өнүктүрүү: институттар жана механизмдер» (2015-2017) ГФ 4977 гранттык долбоорун ишке ашырууда пайдаланылган.

Диссертациялык изилдөөлөрдүн натыйжалары Казакстандын жогорку окуу жайларында экономикалык багыттар боюнча билим алган студенттер жана магистранттар үчүн «Экономикалык теория», «Институционалдык экономика», «Инноватика», «Макроэкономика» сыяктуу дисциплиналар боюнча окуу-методикалык комплекстерди, колдонмолорду жана программаларды иштеп чыгууда пайдаланылган.

Диссертациялык изилдөөнүн экономикалык мааниси заманбап шарттарда Казакстандын экономикалык өсүшүнүн артыкчылыктуу багыты катары өнөр жайдын инновациялык өнүгүүсүн активдештирүүнүн институционалдык моделин түзүү боюнча теориялык-методологиялык корутундуларды жана практикалык сунуштарды негиздөөдө турат.

Диссертациялык изилдөөнүн коргоого чыгарылган негизги жоболору:

- МЖӨ ыкмаларынын негизинде өнөр жайдын инновациялык өнүгүүсүн активдештирүүнүн институционалдык моделин түзүү боюнча теориялык жана методологиялык мамиле негизделди;
- инновациялык өнүктүрүүнүн институционалдык чөйрөсү түшүнүгү такталды, өнөр жайда инновацияны өнүктүрүүнүн институционалдык шарттары жана факторлору аныкталды;

- өнөр жайдын инновациялық өнүгүүсүн баалоо методикасы ыңгайлаштырылды;
- өнөр жайды өнүктүрүүдө инновациялык активдүүлүктүн динамикасын жана деңгээлин баалоо илим сыйымдуу өндүрүштөрдү, тармактарды жана технологияларды түзүү потенциалын талдоо жолу менен берилди;
- Казакстандын өнөр жайында прогрессивдүү технологиялык көндүмдөрдү өнүктүрүү механизминин матрицасы иштелип чыкты;
- инновациялардын “үч кабаттуу спиралы” форматында мамлекет, илим жана бизнестин ортосундагы өнөктөштүктүн принциптери жана багыттары негизделди;
- мамлекеттик-жеке өнөктөштүк ыкмаларына негизделген өнөр жайдын инновациялык өнүгүүсүн активдештирүү модели иштелип чыкты.

Изилдөө натыйжаларын апробациялоо. Диссертациялык изилдөөнүн негизги натыйжалары жана корутундулары автордун эл аралык жана республикалык илимий-практикалык конференцияларда сүйлөгөн сөздөрү жана баяндамалары менен сыналган, ошондой эле диссертациялык изилдөөнүн натыйжалары Казакстан Республикасынын Жогорку аттестациялык комиссиясы жана илимий цитирлөө индекси тарабынан уруксат берилген университеттик журналдарда жарыяланган, ошондой эле Тараз инновациялык-гуманитардык университетинин окуу процессинде бир катар экономикалык дисциплиналар боюнча лекцияларда жана практикалык сабактарда колдонулат.

Изденүүчүнүн жеке салымы мамлекеттик-жеке өнөктөштүк методдорунун негизинде өнөр жайдын инновациялык өнүгүүсүн активдештирүүнүн институционалдык моделин теориялык жана методологиялык жактан негиздөөдө турат. Диссертациялык изилдөө процессинде изденүүчү тарабынан комплекстүү илимий-экономикалык талдоо жүргүзүлгөн, илимий жана публицистикалык материалдарды, статистикалык жыйнактарды ж.б. изилдөөнүн негизинде Казакстандын өнөр жайынын инновациялык өнүгүүсүнө баа берилген. Изилдөөнүн теориялык-методологиялык аспектиери Казакстандын өнөр жайынын инновациялык өнүктүрүүнүн институционалдык чөйрөсүн жакшыртуу боюнча механизмдерди жана практикалык сунуштарды иштеп чыгуу үчүн негиз болуп саналат.

Диссертациянын жыйынтыктарынын басылмаларда толук жарыяланышы. Изилдөөнүн материалдары боюнча жалпы көлөмү 3,7 басма табакты түзгөн 8 илимий баяндама, анын ичинде 3 макала - чет өлкөлүк илимий цитирлөө индекси басылмаларында, 5 макала ата мекендик басылмаларда жарыяланган. Жалпы саны - 165 упайды түзөт.

Диссертациянын түзүмү жана көлөмү. Диссертациялык иш киришүүдөн, үч баптан, тыянактан, пайдаланылган адабияттардын тизмесинен турат. Иштин жалпы көлөмү 165 басма бетти түзөт, 33 жадыбалды жана 15 сүрөттү камтыйт.

ИЗИЛДӨӨНҮН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Киришүүдө теманын актуалдуулугу негизделген, максаттар жана милдеттер белгиленген, алынган натыйжалардын илимий жаңылыгы ачып

берилген, коргоонун негизги жоболору аныкталган, изилдөөнүн теориялык жана практикалык мааниси көрсөтүлгөн.

“Өнөр жайды инновациялык өнүктүрүүнүн теориялык-методологиялык негиздери” деген аталыштагы биринчи бапта инновациялык өнүгүүнүн институционалдык факторлору изилденди, инновациялардын негизинде өнөр жайды өнүктүрүүнүн институционалдык моделдерин калыптандыруу боюнча чет өлкөлүк тажрыйба иликтенди, мамлекеттин, илимдин жана бизнестин өз ара аракеттенүүсүнүн формасы катары инновациялардын “үч кабаттуу спиралы” каралып чыкты.

Инновациялар боюнча институттардын жетектөөчү ролун таанууга негизделип Улуттук инновациялык системалардын концепциясы (УИС) курулду. УИСге негизделген мамиле көптөгөн өлкөлөрдө инновациялык процесстерге бир кыйла комплекстүү системалык көз карашты камсыз кылды, ар кандай катышуучулардын, уюмдардын жана институттардын өз ара аракеттенүүсүнө басым жасап, инновацияларды колдоо боюнча мамлекеттик саясаттын өзгөрүшүнө алып келди.

Казакстанда УИС ар кандай институционалдык деңгээлдерден түзүлөөрүн жана ушундан улам институттардын өз ара байланышкан системасы катары кабыл алынышы керектигин түшүнүү жетишсиз болуп саналат. Акыркы жылдары инновация Казакстандын экономикалык саясатынын артыкчылыктуу багыты деп жарыяланды. Бул бир катар улуттук стратегияларда жана программаларда чагылдырылып, практикалык иш-чаралар көрүлүүдө. Бирок УИСнын институционалдык түзүмү даде калыптана элек. Мунун натыйжасында өнөр жай тармагында инновациялык активдүүлүк өтө төмөн деңгээлде болуп эсептелет.

Инновациялар үчүн институционалдык шарттардын өнүкпөгөндүгүнүн бир катар себептери бар. Эң негизгиси, Казакстандын экономикасынын чийки зат түрүндөгү экономика экендиги жөн гана аныктама боюнча жогорку инновациялык активдүүлүк менен айырмаланбайт. Бул себеп системалуу мүнөзгө ээ, бирок аны менен катар башка себептер да бар. Эң олуттуу себептер катары - инновация үчүн жагымдуу климатты аныктоочу негизги алкактык шарттар али калыптана электигин айтууга болот.

Ар түрдүү өлкөлөрдө колдонулган институционалдык чараларды карап чыгуу алардын жалпы жыйындысы болжол менен бирдей экенин көрсөтүп турат. Ошол эле учурда кайсы бир конкреттүү инструменттердин басымдуулук кылгандыгы, айрым институттардын өнүгүү деңгээли боюнча айырмачылыктар бар. Бул айырмачылыктар экономикалык саясаттын жалпы өнүгүү стратегиясына, мүнөзүнө, технологиялык атаандаштыкка жөндөмдүүлүктү жогорулатуунун мурунку траекториясына байланыштуу жана өнөр жай секторун инновациялык өнүктүрүүнүн уюштуруучулук жана институционалдык моделин алдын ала аныктайт.

Казакстан жалпысынан “Азиялык” өнүгүү моделин карманышы мүмкүн, бирок илимий жана билим берүү салттары, алдыңкы чөйрөлөрдөгү технологиялык тажрыйбасы (космостук, атомдук энергетика) сыяктуу факторлорду эске алуу менен «Батыш» моделинин айрым элементтерине жакындаштырылып бир аз оңдоо

киргизилиши керек. Илимдин жетишкендиктерин камтыган тармактар чет өлкөлүк технологияларды трансферттөөнүн негизинде өнүгө турган учурларда «Азиялык» моделге мүнөздүү иш-чараларды жана институттарды колдонууга болот. Өздүк илим сыйымдуу технологияларды түзүү жана өнүктүрүү үчүн өбөлгөлөр калыптанган учурда «Азиялык» модель «Батыш» уюштуруучулук-институционалдык моделдин элементтери менен толукталышы мүмкүн.

Илимге негизделген экономиканы калыптандыруу шарттарында мамлекеттин, илимдин жана өндүрүштүн ортосундагы вертикалдык сызыктуу мамилелерден горизонталдык мамилелерге өтүүгө чоң көңүл буруу керек. Бул мамилелер жаңы динамикага ээ болууда, мунун себеби инновацияларды өнүктүрүүнүн негизги катышуучулары бири-бири менен чырмалышып, натыйжада “үч кабаттуу спиралдын” синергетикалык эффектиси пайда болууда.

«Үчилтик спираль» концепциясы Казакстандын улуттук инновациялык системасын өнүктүрүүдө жетекчиликке алынуучу ченемдик модель катары каралышы керек. Буга байланыштуу локалдык инновациялык системаларды “үчилтик спираль” форматында өнүктүрүү максатка ылайыктуу. Илимий университеттердин жана технопарктердин базасында локалдык “үчилтик спиралдарды” калыптандыруу үчүн мыкты өбөлгөлөр бар.

Ошондой эле Казакстандын инновациялык системасынын башка сегменттеринде “үчилтик спираль” моделин бир кыйла толук өнүктүрүү, анын ичинде илим менен өндүрүштүн ортосундагы горизонталдык байланыштарды стимулдаштыруу, технологиялык ортомчулар институтун өнүктүрүү, чакан инновациялык ишкердикти жана улуттар аралык корпорацияларды өлкөгө тартуу үчүн шарттарды түзүү зарыл. Бул процесс бир нече этап менен жүрүшү мүмкүн, муну 1.1-таблицадагы маалыматтар тастыктайт.

1.1-таблица. «Үчилтик спираль» моделин иштеп чыгуу үчүн шарттардын этап-этабы менен түзүлүшү¹

	Илим	Мамлекет	Өндүрүш
1-этап	<ul style="list-style-type: none"> - колдонмо жана фундаменталдык изилдөөлөрдү жүргүзүү, акыркысына басым жасоо; - студенттерге билим берүү жана окутуу экономикада адамдык капиталдын өсүшүнө алып келет; - жаңы идеялардын булагы жана илимий-изилдөө иштеринин натыйжалары катары инновациялык процессте түздөн-түз роль ойнойт 	<ul style="list-style-type: none"> - фундаменталдык изилдөөлөрдү каржылоо; - тиешелүү илимий-техникалык саясат жана инновациялык инфратүзүм; - илим менен өндүрүштүн ортосунда билим агымын жеңилдетүү үчүн ылайыктуу эрежелерди түзүү 	<ul style="list-style-type: none"> - илимий чөйрөдө иштелип чыккан жаңы идеяларды ишке киргизүү; - расмий изилдөө иштери аркылуу колдонмо изилдөөлөргө катышуу; - инновациялык сунуштарды киргизүү жолу менен өнүмдөрдү жана процесстерди жакшыртуу

¹ «Үчилтик спираль» моделин иштеп чыгуу шарттарын автордук тандоо

2-этап	<ul style="list-style-type: none"> - адамдык капиталдын деңгээлин жогорулатуу максатында жумушчу күчүн окутуу жана даярдоо; - экономикада жаңы идеяларды жаратуучу өзөктү түзгөн окумуштууларды жана инженерлерди даярдоого басым жасоо. 	<ul style="list-style-type: none"> - экономикада стимулдаштыруу системасын калыптандыруу, жаңы идеяларды түзүүгө жана коммерциялаштырууга салым кошуу; - кластерлерди түзүүнү кошкондо, жогорку атаандаштык чөйрөнү өнүктүрүүгө багытталган саясатты иштеп чыгуу; - адам капиталын өнүктүрүүнү колдоо жана стимулдаштыруу үчүн жогорку билимге инвестициялоо 	<ul style="list-style-type: none"> - жаңы идеяларды, өнүмдөрдү жана процесстерди түзүүдө жана коммерциялаштырууда негизги ролу; - атаандаштыкты ыкчамдатуу жана рынок үлүшүн жоготуп алуу коркунучу менен шартталган көптөгөн расмий изилдөөлөрдү жүргүзүү; - кластерлерди түзүүгө көмөк көрсөтүү
3-этап	<ul style="list-style-type: none"> - ишкердик компонентине басым жасоо, экономикалык жана социалдык чөйрө менен тыгыз байланыштарды өнүктүрүү; - патенттештирүүгө, лицензиялоого, университеттерде бизнес-инкубаторлорду жана спин-офф компанияларды түзүүгө катышуу; - билимди өндүрүүдө, жайылтууда жана коммерциялаштырууда активдүү роль ойноо 	<ul style="list-style-type: none"> - окумуштуулардын ишкердик ишмердүүлүгүн колдоо; - илимдин, өндүрүштүн жана өкмөттүн ортосундагы кызматташууга көмөктөшүүчү саясатты иштеп чыгуу; - үч институттук сектордун ортосунда жумушчу кыймылынын жигердүү иштеши үчүн шарттарды түзүү 	<ul style="list-style-type: none"> - бир катар тармактар боюнча окумуштуулар менен тыгыз байланыштарды өнүктүрүү; - университеттерде илимий-изилдөө иштерин жүргүзүүгө финансылык колдоо көрсөтүү; - жумушчу күчүнүн билим берүү жана тарбиялоо процессине түздөн-түз катышуусу

Казакстандагы инновациялык саясат негизинен мамлекеттик сектордо жана фундаменталдык илим топтолгон жогорку билим берүү секторунда илимдин өнүгүшүнө дем берүү менен мүнөздөлөт. Инновациялык саясаттын объектиси катары өнөр жайлык изилдөөлөр жана иштеп чыгуулар дагы эле арткы планда турат. Өндүрүштүк инновацияларга көңүл бурууну күчөтүү зарыл, мамлекеттик инновациялык саясат жеке сектордогу илимий-изилдөөлөргө жана тажрыйбалык иштелмелерге да басым жасоо керек, мында илимий-изилдөө секторунун бардык кадрдык потенциалынын 1/4 бөлүгү иштейт.

“Өнөр жайды инновациялык өнүктүрүүнү активдештирүүгө институционалдык колдоо” деген аталыштагы экинчи бап мамлекеттик-жеке өнөктөштүктүн негизинде Казакстандын өнөр жайынын инновациялык өнүгүүсүн талдоого жана баалоого, Кыргызстанда инновациялык өнүгүүнүн институционалдык негиздерин кароого арналган.

Изилдөөнүн объектиси Казакстандын өнөр жайы болуп эсептелет.

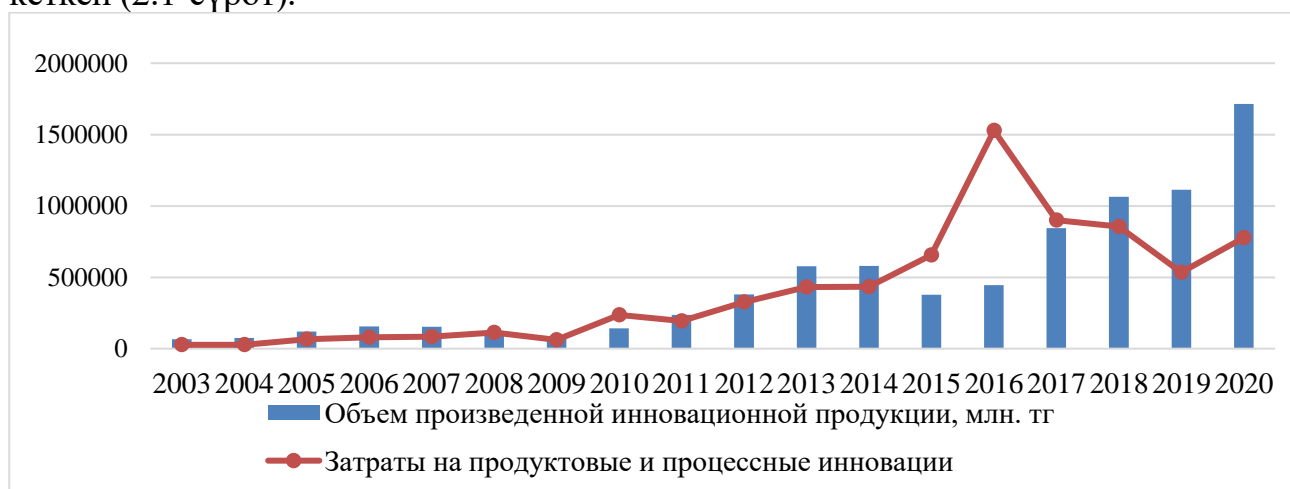
Изилдөөнүн предмети - МЖӨ механизминин негизинде инновацияларды генерациялоону, жайылтууну жана суроо-талапты камсыз кылуучу экономикалык мамилелердин жана механизмдердин системасы болуп саналат.

Изилдөө методдору: системалуу мамиле, анализ жана синтез, индукция жана дедукция ыкмалары, эксперттик баалоо ыкмасы, натыйжаларга экономикалык-статистикалык талдоо.

Инновациялык ишмердүүлүктү өнүктүрүү өнөр жай тармагындагы негизги артыкчылыктардын бири болуп саналат. Казакстанда инновациялык

активдүүлүктүн деңгээли болжол менен 8%ды түзөт. Иштеп чыгаруучу өнөр жайга карата алсак, инновациялык активдүүлүктүн деңгээли олуттуу дифференцияланган болуп саналат. Мисалы, Казакстандын кайра иштетүү өнөр жайындагы продукциялык жана процесстик инновациялык активдүүлүк акыркы жылдары 10-12%ды түзөт. Химия жана металлургия, машина, автотранспорт чыгаруу, нефтини кайра иштетүү, тамеки өнөр жайынын ишканалары новатордук активдүүлүктүн жогорку деңгээлине ээ.

Казакстанда инновацияга жумшалган чыгымдардын өсүү тенденциясы жана билинерлик циклдик өзгөрүү менен инновациялык продукциянын көлөмүнүн өсүшү байкалууда. 2008-2009-жылдардагы кризис учурунда инновациялык продукциянын көлөмүнүн кыскаруусу байкалган. 2015-2017-жылдары инновацияга сарпталган чыгымдар инновациялык продукциянын көлөмүнөн ашып кеткен (2.1-сүрөт).

2.1-сүрөт. Казакстанда технологиялык инновацияларга сарпталган чыгымдар жана инновациялык продукциянын көлөмү²

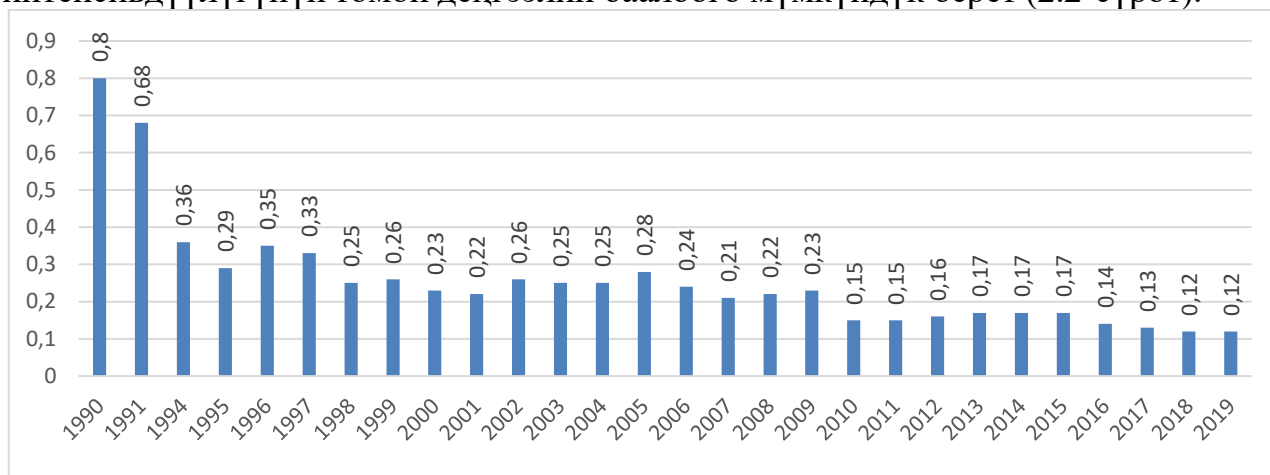
Инновациялык чыгымдарды талдоо көрсөткөндөй, ишканалар тарабынан пайдаланылган инновацияларды каржылоонун негизги булактары өздүк каражаттар (41,8%) жана банктык кредиттер (51,2%) болуп эсептелет. Мамлекет өнүктүрүү институттары аркылуу дагы инновациялык ишмердүүлүктү колдоого олуттуу катышпайт. Республикалык бюджеттин үлүшү 4,2% ды, ал эми өнүктүрүү институттарынын катышы 0,6%га жакынын түзөт.

Казакстандык ишканалардын инновациялык ишмердүүлүгүнүн басымдуу түрү жабдууларды, материалдарды сатып алуу аркылуу жаңы технологияларды ишке киргизүү болуп саналат, бул 51% ды түзөт, илимий-изилдөө иштерине жумшалган чыгымдар 7% га жакын, 35% - инновациялардын башка чыгымдары болуп эсептелет. Казакстандык ишканалар үчүн инновацияларга караганда адаптациялоо (абсорбциялоо) жөндөмдөрү көбүрөөк мүнөздүү, башкача айтканда, ишканалар өздөрүнүн чечимдерин сунуштаганга караганда, даяр технологиялык чечимдерди кабыл алууга жана адаптациялоого көбүрөөк даяр.

Инновациялык өнүгүүнү баалоонун диссертациялык иште каралган методологиялык ыкмалары илим камтылган өндүрүштөрдү, тармактарды жана

² Казакстан Республикасынын Улуттук экономика министрлигинин Улуттук статистика бюросунун маалыматтарынын негизинде автордук үлгү

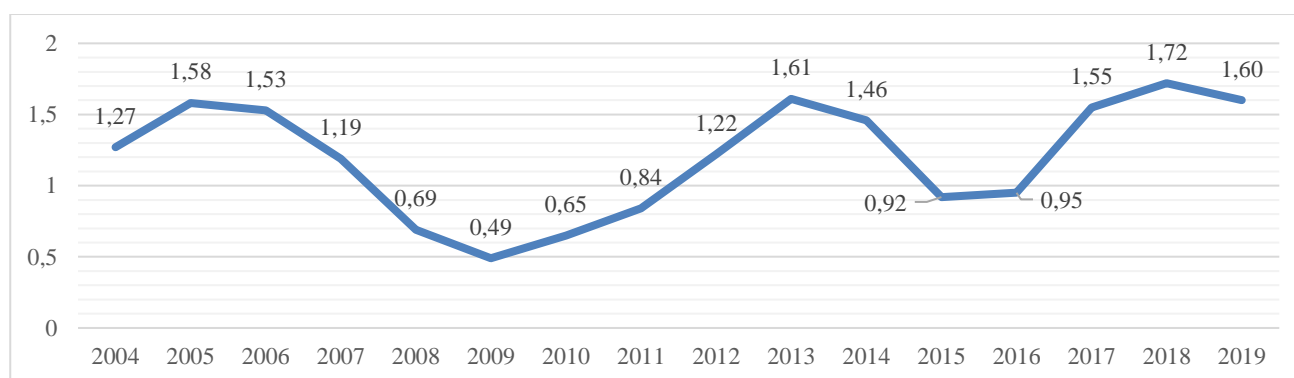
технологияларды түзүү потенциалын талдоо аркылуу өнөр жайды өнүктүрүүдө инновациялык активдүүлүктүн динамикасын жана деңгээлин баалоого мүмкүндүк берди. Ички дүң өнүмдүн илим сыйымдуулугунун деңгээлине биринчи болжолдуу баа берүү жалпысынан ИДПны түзүүдө илимий-изилдөө иштерине жана тажрыйбалык-конструктордук иштелмелерге жумшалган чыгымдардын интенсивдүүлүгүнүн төмөн деңгээлин баалоого мүмкүндүк берет (2.2-сүрөт).

2.2-сүрөт. ИДПны түзүүдө илимий-изилдөө иштерине жана тажрыйбалык-конструктордук иштелмелерге жумшалган чыгымдардын интенсивдүүлүгүнүн деңгээлинин динамикасы³

Илимди экономикалык реформанын негизги факторлорунун бири катары алсак, башка мамлекеттер менен салыштырмалуу негизги жалпылоочу көрсөткүч болуп саналган илимий-техникалык потенциалды финансылуу деңгээлине көңүл буруу зарыл. Экономикасы өнүккөн көптөгөн өлкөлөрдө изилдөөлөргө жумшалган ички чыгашалардын ИДПнын жалпы көлөмүндөгү үлүшү 2,5-3%ды түзөт (Швецияда – 3,8%, Финляндияда – 3,5%, Японияда – 3,04%, Швейцарияда – 2,73%, АКШда – 2,84%, Германияда – 2,44%).

Төмөн илимий-технологиялык динамика менен катар ИДПга инновациялык өнүмдүн салымынын төмөн деңгээли да байкалат (2.3-сүрөт).

2.3-сүрөт. Инновациялык өнүмдүн ИДПдагы үлүшү, %⁴

Илимий сыйымдуу өндүрүштүн ИДПны түзүүгө кошкон салымын баалоо үчүн жогорку технологиялуу, орто жогорку өндүрүштөрдүн жана илимдин

³ Казакстан Республикасынын УЭМ УСБнын маалыматтарынын негизинде автордук үлгү

⁴ Казакстан Республикасынын УЭМ УСБнын маалыматтарынын негизинде автордук үлгү

жетишкендиктерин талап кылган кызмат көрсөтүүлөрдүн салымын 1-формуланын негизинде карап чыгабыз.

$$S = \frac{VA_{ht} + VA_{mt} + VA_{kis}}{VA_T} \times 100 \quad (2.1)$$

мында:

S – жогорку технологиялык жана илимдин жетишкендиктерин талап кылган өнөр жай продукциясынын ички дүң продукциядагы үлүшү (пайыз менен);

VA_{ht} – өнөр жайдагы жогорку технологиялык тармактардын негизги учурдагы баалар боюнча дүң кошумча наркы;

VA_{mt} – өнөр жайдагы орто технологиялык тармактардын негизги учурдагы баалар боюнча дүң кошумча наркы;

VA_{ki} – илимдин жетишкендиктерин талап кылган кызматтардын негизги учурдагы баалар боюнча дүң кошумча наркы;

VA_T – өлкөнүн экономикалык ишмердигинин бардык түрлөрүнүн учурдагы негизги бааларда жалпы дүң кошумча наркы.

Бул эсептөөнүн негизинде Казакстандын ИДПсына өнөр жайдын жогорку жана орто технологиялык тармактарынын салымы болжол менен 4,5%ды, ал эми илимдин жетишкендиктерин талап кылган кызматтарды эске алганда 12,54% түзөт.

Эгерде Казакстандагы илимдин сыйымдуулук деңгээлине баа бере турган болсок, өнөр жай негизинен орто-төмөн жана төмөнкү технологиялык деңгээлдеги тармактар менен берилгенин белгилей кетүү керек. 2.1- таблицадагы маалыматтар боюнча кайра иштетүүчү тармактарда илимдин жетишкендиктерин колдонуу абалын кененирээк карап көрөлү.

2.1-таблица. Казакстанда технологиялык өнүгүү деңгээли боюнча иштеп чыгаруучу өнөр жайынын түзүмү⁵

Денгээли		Жалпы көлөмдөгү үлүшү	
		өнөр жай, %	иштеп чыгаруучу өнөр жай, %
Жогорку технологиялуу (ИИЖТКИге чыгымдар 7% кем эмес)	Авиакосмостук		
	Компьютерлерди, кеңсе жабдууларын өндүрүү	0,2	1%
	Радио-телекоммуникация жабдуулары		
	Фармацевтика	0,21	1%
	Медициналык хирургиялык жана оптикалык аспаптар	-	
Орто технологиялуу			
Орто жогорку (ИИЖТКИге чыгымдар 5-6,9%)	Химия, фармацевтикадан тышкары	1,24	4%
	Автомобиль, чиркегичтер жана жарым чиркегичтер	1,01	3%
	Электр машиналары жана аппараттар	1,0	3%
	Темир жол жана транспорт жабдуулары		
	Машиналар жана жабдуулар	1,9%	6%
Орто төмөн - 0,5% -2% (кемелерди куруу жана оңдоо; кокс, мунай өнүмдөрү жана ядролук отун; резина жана пластмасса буюмдары; башка металл эмес минералдык өнүмдөр; негизги металлдар жана даяр металл буюмдарын өндүрүү)		17,6	55%
Төмөн технологиялуу - 0,5% кем (жеңил жана тамак-аш өнөр жайы; жыгач иштетүү, целлюлоза)		9,24	29%

Казакстанда илимий-изилдөө жана тажрыйбалык-конструктордук иштерге чыгымдардын интенсивдүүлүгүнүн жалпысынан төмөн деңгээлин эске алуу менен, бүгүнкү күндө анын өнөр жай түзүмүндө көрсөтүлгөн тармактар чыгашалар

⁵ Казакстан Республикасынын УЭМ УСБнын маалыматтарынын негизинде автордук үлгү

деңгээлинин критерийи боюнча илимдин интенсивдүүлүгүнө туруштук бере албайт деп күтүү керек. Алсак, тармактар боюнча алганда илимий-изилдөө жана тажрыйбалык-конструктордук иштерге ички жана тышкы чыгашалар төмөнкүдөй жүзөгө ашырылган 2.2-таблицадагы маалыматтар.

2.2-таблица. Казакстандын өнөр жай тармагында илимий-изилдөө жана тажрыйбалык-конструктордук иштерге чыгымдардын интенсивдүүлүк деңгээли⁶

Тармактар	ИИЖТКИге ички жана тышкы чыгымдар, млн. тенге	Өндүрүш көлөмү, млн. тенге	Өнөр жай тармактарынын илим жетишкендиктерин пайдалануу деңгээли, %
Тоо-кен өнөр жайы жана карьерлерди иштетүү	2405,4	10696926,2	0,02
Көмүр жана лигнит казып алуу	53,1	207005,5	0,03
Чийки нефтини жана жаратылыш газын өндүрүү	1889,8	9036471,0	0,02
Металл кендерин казып алуу	454,7	789832,5	0,06
Тоо-кен өнөр жайынын башка тармактары	7,8	111466,2	0,01
Иштеп чыгуучу өнөр жайы	14755,2	5852591,6	0,25
Химиялык өнөр жай продукцияларын өндүрүү	7806,9	185977,5	4,20
Металлургия өнөр жайы	6797,3	1752059,4	0,39
Компьютерлерди, электрондук жана оптикалык буюмдарды өндүрүү	26,9	33169,0	0,08
Электр жабдуулары өндүрүшү	105,0	77889,3	0,13
Башка даяр буюмдарды өндүрүү	19,1	254139,5	0,01

Жадыбалда келтирилген маалыматтардан көрүнүп тургандай, кайра иштетүү өнөр жайынын илимий сыйымдуулугунун орточо деңгээли 0,25% түзөт. Казакстандын өнөр жай тармактарынын арасында илим сыйымдуулугунун эң жогорку деңгээли химиялык продуктыларды өндүрүүдө - 4,2%ды түзөт. Бул деңгээл жалпысынан Экономикалык кызматташтык жана өнүктүрүү уюмунун өлкөлөрүндөгү тармактын илим сыйымдуулугунун жалпы деңгээлине туура келет. Башка тармактар үчүн илимий-изилдөө жана тажрыйбалык-конструктордук иштерге чыгымдардын белгилүү деңгээлин кармап туруу критерийи тармактардын классификациялык деңгээлине туура келбейт.

Илимий-изилдөө жана тажрыйбалык-конструктордук иштерге чыгашалар боюнча көпчүлүк тармактар, химиялык өнөр жайды кошпогондо, төмөнкү технологиялык деңгээлде. Кен казып алуучу тармактар илимий интенсивдүүлүктүн изилдөө чөйрөсүнөн иш жүзүндө четтетилген. Түндүк Америка классификациясына ылайык, мунай жана газ өнөр жай тармагы жогорку технологиялык жумуштуулуктун салыштырмалуу төмөн деңгээли менен үчүнчү даражадагы тармак катары классификацияланат. Казакстандын өнөр жайында үстөмдүк кылган мунай жана газ тармагында илимий интенсивдүүлүктүн деңгээли илимий-изилдөө жана тажрыйбалык-конструктордук иштерге чыгымдар боюнча 0,02% түзөт, бул өнүккөн өлкөлөргө караганда 10 эсеге төмөн.

⁶ Казакстан Республикасынын УЭМ УСБнын маалыматтарынын негизинде автордук үлгү

“Қазақстанның өнер жайын инновациялық өнүктүрүүнү активдештирүү бағыттары” деп аталган үчүнчү бапта өнер жайды инновациялык өнүктүрүү инструменттерин негиздөө ыкмалары изилденди, институционалдык чөйрөнү жакшыртуунун бағыттары аныкталды, МЖӨ негизинде өнер жайды өнүктүрүүнүн инновациялык ишмердүүлүгүнө баа берилди.

Системдик методологияны колдонуу Қазақстанның экономикасында инновацияларга негизделип өнер жайды прогрессивдүү технологиялык кайра курууларды өнүктүрүү механизминин матрицасын түзүүгө мүмкүндүк берди, бул 3.1-таблицада келтирилген.

3.1-таблица. Қазақстанның экономикасында инновацияларга негизделип өнер жайды прогрессивдүү технологиялык кайра курууларды өнүктүрүү механизминин матрицасы⁷

Көйгөй	Көйгөй түрү	Инструменттердин жана методдордун максаты	Көйгөйдү чечүү жолдору
Технологиялык ишмердиктин субъектилерин менен байланышкан көйгөй	Мазмуну	Технологиялык ишмердүүлүктүн маанилүү субъектилерин ишке катышууга шыктандыруу жана уюштуруу	МЖӨнүн жаңы формаларын колдонуу, корпоративдик илимди өнүктүрүү, кластерлерди, венчурдук компанияларды түзүү, бизнес-ассоциацияларды өнүктүрүү, стартаптарга дем берүү жана колдоо иш-чаралары
	Натыйжалуулук	Технологиялык ишмердүүлүктүн субъектилерин өнүктүрүү мүмкүнчүлүгү үчүн мейкиндикти түзүү	Қазақстандагы ТУК технологиялык борборлорунун пилоттук долбоорлорун ишке ашыруу, илимий-техникалык программаларды түзүү, изилдөө университеттерин өнүктүрүү, билим берүү программаларын түзүү, жаңы технологиялык тартиптин негизги технологиялары боюнча «Жол карталарын» иштеп чыгуу, чакан инновациялык ишкердик үчүн программаларды ишке киргизүү
Өз ара аракеттенүү маселелери	Мазмуну	Өз ара аракеттенүү көрүнүшүнө дем берүү	Илимий жана өндүрүштүк уюмдардын биргелешкен изилдөө программалары, бюджеттин эсебинен интеллектуалдык менчикти пайдалануу механизмін түзүү
	Натыйжалуулук	Технологиялык ишмердүүлүктүн субъектилеринин ортосунда байланыштарды чыңдоо	Технологиялык өнүктүрүү боюнча улуттук агенттиктин ролун жогорулатуу, инновациялык долбоорлорду жана технологияларды ишке ашырууга, технологиялык өнүгүүгө көмөктөшүү программаларын киргизүүгө салыктык жеңилдиктерди, көмөкпулдарды, кепилдиктерди берүү
Инфраструктура көйгөйлөрү	Мазмуну	Инновациялык жана финансылык инфратүзүмдү өнүктүрүүгө дем берүү	Илимий изилдөөлөргө жана иштеп чыгууларга, финансылык фонддорду түзүүгө гранттар, алдыңкы технологиялар чөйрөсүндө мамлекеттик илимий борборлорду, технопарктерди, бизнес-инкубаторлорду, технологиялардын трансферттик борборлорун уюштуруу
	Натыйжалуулук	Инфратүзүмдүн сапатынын шайкеш деңгээлин камсыз кылуу	Технопарктердин ассоциациясын түзүү, технопарктердин базасында бизнес түзүмдөрдүн ортосундагы келечектүү мамилелерди өнүктүрүү

Қазақстанда жаңы технологиялык инновациялардын жайылышын камсыз кылуучу, дүйнөлүк практикада колдонулган көптөгөн методдор калыптанган же калыптануу баскычында турат. Негизги маселе бул тармакта жаңы инструменттер менен мекемелерди түзүү эмес, азыр иштеп жаткандарды чыңдоо жана аларды

⁷ Системдик методологиянын негизинде автор тарабынан иштелип чыкты

натыйжалуураак пайдалануу болуп саналат. Жаңы технологиялык инновацияларды иштеп чыгууга дем берүүнүн иштеп жаткан ыкмаларынын кайтарымдуулугун жогорулатуу үчүн алардын натыйжалуусун пайдаланууну тандоо мамилеси талап кылынат.

Аларды «дүнүнөн, чогуу бойдон» колдонуу орунсуз болор эле: алардын бардыгы тең эле Казакстандын экономикасынын алдында аларды өнүктүрүү милдети турган эки технологиялык жагдайга бирдей деңгээлде тиешелүү эмес. V технологиялык тартип менен байланышкан тармактардын пайда болушу үчүн чет өлкөлүк технологияларды трансферттөөгө багытталган ачык инновациялар модели артыкчылыктуу. VI технологиялык тартиптин өбөлгөлөрүн түзүү «үчилтик спираль» моделине туура келген активдүү аракеттерди талап кылат. Демек, инновацияларга негизделген жаңы өндүрүштөрдү өнүктүрүүгө дем берүү жана колдоо көрсөтүү ыкмалары да дифференцияланууга тийиш.

Жогоруда айтылгандарды эске алып, жаңы технологиялык инновацияларды иштеп чыгуунун институционалдык механизмин өнүктүрүү элементи 3.2 – таблицада чагылдырылат.

3.2-таблица. Жаңы технологиялык тартипти өнүктүрүүгө дем берүү методдору⁸

Иш-чаралардын түрлөрү, инструменттер жана мекемелер	5 ТТ	6 ТТ
Билим берүүгө гранттар	+	++
Изилдөөлөргө гранттар	+	++
Инновациялык долбоорлорго гранттар	++	+
Илимий-техникалык программаларды ишке ашыруу	+	++
Технологиялык программаларды ишке ашыруу	++	+
Насыя берүү	++	+
Салык преференциялары	++	+
Венчурдук каржылоо	+	++
Илимий инфратүзүмдү өнүктүрүү	+	++
Технопарктерди түзүү	+	++
Эркин экономикалык аймактарды түзүү	++	+
Өнөр жай аймактарын түзүү	++	+
Технологиялык бизнес-инкубаторлорду түзүү	++	+
Тармактык конструктордук бюролорду түзүү	++	+
Мамлекеттик-жеке өнөктөштүктүн инструменттерин колдонуу	++	++
Эл аралык изилдөө тармактарын өнүктүрүү	+	++
Глобалдык инновациялык тармактарга кошулуу	++	+
илимий-изилдөө жана тажрыйбалык-конструктордук иштер -аутсорсинг	++	+

Эскертүү: 1) - (++) - көбүнчө колдонуу, (+) анча-мынча колдонуу.

Инновациялар чөйрөсүндө МЖӨ инструменттерин өркүндөтүү жагынан аларды: мамлекеттин жеке капиталга катышуусу, мамлекеттик тапшырыктарды берүү, мамлекеттик кепилдиктер сыяктуу формаларда колдонууну кеңейтүү зарыл. Мындан тышкары, жаңы комплекстүү куралдарды тандоо зарылчылыгы бар. Жаңы технологиялык тартипти өнүктүрүүнүн мүнөзү өндүрүштү жөнөкөй гана кеңейтүүдөн айырмаланат. Мисалы, технологиялардын диффузиясы абдан динамикалуу жана дайыма өзгөрүп турган атаандаштык чөйрөдө ишке ашат.

Механизмди төмөнкү принциптерге негиздөөнү сунуштайбыз: (1) технологияларды мамлекеттик таасирдин жана рыноктук дем берүү

⁸ Системдик методологиянын негизинде автор тарабынан иштелип чыкты

методдорунун симбиозуна негизделип өнүктүрүү; (2) МЖӨ катышуучуларынын ортосунда мүмкүн болуучу тобокелдиктерди жана жоопкерчиликтерди бөлүштүрүү; (3) инновацияларга мамлекеттик колдоо көрсөтүү каналдарын жана инструменттерин диверсификациялоо; (4) технологиялык өнүгүүгө өбөлгө түзүү тутумунда болгон инновацияларды өнүктүрүүгө көмөктөшүүчү жаңы институттарды интеграциялоо; (5) биргелешкен илимий-техникалык борборлорду түзүү аркылуу илим менен өндүрүштүн ортосундагы байланыштарды кеңейтүү жана тереңдетүү; (6) мамлекеттик жана жеке секторду бириктирген инновациялык тармактарды өнүктүрүүнү колдоо.

Сунушталган принциптер технологияны өнүктүрүү чөйрөсүн жаңы формалар жана инструменттер менен толуктоо аркылуу Казакстандын экономикасынын жаңы технологиялык түзүмүндө прогрессти камсыз кылуучу МЖӨ механизмин түзүүгө мүмкүндүк берет (3.1-сүрөт).

Механизм үч блоктон: финансылык блок, институттук блок жана укуктук камсыздоо блогуна турат. Сунуш кылынган механизм жаны формалар жана куралдар менен толукталышы мүмкүн. Илимдин жетишкендиктерин колдонууга негизделген экономиканы түзүү механизмнин каралып жаткан аспектиери: илимди өнүктүрүү; илимди көп талап кылган тармактарды, кызмат көрсөтүүлөрдү, технологияларды өнүктүрүү; адамдык капиталды өнүктүрүү сыяктуу багыттарды бөлүп көрсөтүүгө мүмкүндүк берет.

Казакстанда өнөр жайды модернизациялоо үчүн белгиленген шарттардын жана факторлордун жыйындысынын негизинде МЖӨ механизм колдонууга жаңыланган мамилени сунуштоо максатка ылайыктуу. Мындай мамиле катары “демилгелүү мамлекеттик-жеке ишкердик” концепциясы сунушталууда. Бул концепциянын МЖӨгө карата артыкчылык берген мамиледен эки негизги принципалдуу айырмасы бар, биринчиден, ишке ашырылып жаткан долбоорлордун ишкердик мүнөзүнө, башкача айтканда, алардын коммерциялык натыйжалуулугуна басым жасоо, экинчиден, демилгелүү, башкача айтканда, ишке ашырылып жаткан долбоорлорду жигердүү жана күн мурунтан даярдоо мүнөзү, улуттук экономиканы өнүктүрүүнүн стратегиялык максаттарына жетишүүгө багыт алуу болуп саналат.

Сунуш кылынган “Жигердүү мамлекеттик-жеке ишкердик” концепциясынын алкагында МЖӨнү өнүктүрүүнүн Казакстандын экономикасынын өнүгүүсүнүн келечектүү этаптарына шайкеш келген төмөнкүдөй формаларын сунуштоого болот.

3.1-сүрөт. Казакстандын экономикасында жаңы технологиялык түзүмдөрдү өнүктүрүүдө МЖӨ механизми ⁹

- 1) Өнөр жайды модернизациялоо максаттарына жетишүүгө көбүрөөк багыт алуу менен мамлекеттик өнүктүрүү институттарынын ишин жандандыруу;
- 2) Чет элдик инвестицияны ишке ашыруу жана Казакстан капиталынын тышкы рынокко чыгуусуна көмөк көрсөтүү;
- 3) Жогорку технологиялуу өндүрүш жана кластерлер үчүн өсүү чекиттерин түзүү максатында мамлекеттик активдердин катышуусу менен индустриалдык-инновациялык профилдеги ири вертикалдуу интеграцияланган компанияларды түзүү;
- 4) Мамлекеттик протекционизмдин ар кандай формаларын өркүндөтүү жана өнүктүрүү жана акыркы продукциянын тышкы рынокторуна чыгуучу ата мекендик ишканаларды колдоо;
- 5) Мамлекеттик-жеке өнөктөштүктүн негизинде экономиканы тездетилген инновациялык жана технологиялык өнүктүрүү тутумун түзүү.

Мындай мамлекеттик саясатты түзүүнүн жана ишке ашыруунун баштапкы чекити - өлкөнүн атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн жогорулатуунун негизи катары өнөр жайды модернизациялоо маселелерин чечүү мамлекеттин максаттуу багыты болууга тийиш. Бул жалпы максат чет өлкөлүк

⁹ Системдик методологиянын негизинде автор тарабынан иштелип чыкты

инвестицияларды тартуу жана казакстандык капиталды кеңейтүү милдеттерин алдын ала аныктайт. Бул милдеттер инновацияларды өнүктүрүү үчүн ар кандай институттук шарттарды түзүүгө так багытталышы керек. Жалпысынан инвестициялык ишмердүүлүктүн максаттарынын, милдеттеринин, багыттарынын жана ыкмаларынын ортосундагы өз ара байланышты төмөнкү схема түрүндө көрсөтүүгө болот (3.2-сүрөт).

3.2-сүрөт. Өнөр жайды модернизациялоого көмөк көрсөтүүгө багытталган инвестициялык ишмердүүлүктүн максаттары, багыттары жана формалары¹⁰

Экономиканы өнөр жайлык модернизациялоого көмөктөшүү контекстинде кеңейтүү милдеттери модернизациялоо үчүн зарыл болгон ресурстардын негизги түрлөрүнө - технологияларга, ноу-хауларга, финансы жана адам ресурстарына жетүү, ошондой эле өндүрүлгөн продукцияны сатуу рынокторуна жеткиликтүүлүктү камсыз кылууну болжолдойт.

Маанилүү багыт келечекте ТУК масштабына чейин өсүп, Казакстандын экономикасын индустриалдык модернизациялоонун локомотивдери болуп, өз продукциясын жогорку атаандаштыкка жөндөмдүү дүйнөлүк рынокко алып чыга турган ири компанияларды түзүү болуп саналат. МЖӨ механизмдерин колдонуу менен ири компанияларды түзүү ар кандай жолдор аркылуу: иштеп жаткан улуттук

¹⁰ Системдик методологиянын негизинде автор тарабынан иштелме

компанияларды өнүктүрүү, мамлекеттик эмес ири бизнести эки тарапка тең пайдалуу шарттарда колдоо, биргелешкен мамлекеттик-жеке капитал менен жаңы түзүмдөрдү түзүү менен ишке ашырылышы мүмкүн.

Бул процессте колдонулган МЖӨ механизмдери да ар түрдүү болушу мүмкүн, аларды казакстандык ТУК түзүүнүн жана өнүктүрүүнүн бардык этаптарында колдонуу максатка ылайыктуу. Мындай механизмдердин ичинен эн келечектүү болуп төмөнкүлөр болушу мүмкүн, муну 3.3-таблицадагы маалыматтар тастыктайт.

3.3-таблица. Индустриалдык-инновациялык өнүгүүнүн лидерлерин - ири казакстандык корпорацияларды түзүү жана өнүктүрүү жаатында МЖӨ механизмдери¹¹

Өнүгүү баскычтары Компаниялар	Компаниянын түзүлүшү жана калыптанышы	Ишмердүүлүк жана капиталдаштыруу масштабдарынын өсүшү	Дүйнөлүк рынокко чыгуу
Мамлекеттик (улуттук) компаниялар	Мамлекеттик каражаттардын эсебинен уставдык фондду түзүү	Чачырап кеткен мамлекеттик активдерди бириктирүү; акционерлештирүү, андан соң менчиктештирүү жана акцияларды жеке инвесторлордун арасында жайгаштыруу	Компаниялардын кызыкчылыктарын алдыга жылдыруу үчүн дүйнөлүк рынокторго мамлекеттик таасир этүүчү рычагдарды колдонуу; чет өлкөлүк сатып алуучуларга мамлекеттик насыяларды берүү
Мамлекет катышкан ишканалар	Мамлекеттик каражаттарды инвестициялоо; материалдык баалуулуктарды ар кандай формада берүү (лицензиялар, жер казынасын пайдалануу ж.б.)	Ири мамлекеттик тапшырыктарды жайгаштыруу; биргелешкен ишкана түрүндөгү жеке-корпоративдик түзүмдөр менен вертикалдык жана горизонталдык интеграция, акцияларды өз ара алмашуу	Бизнести өнүктүрүүгө зарыл болгон чет өлкөлүк компаниялардын үлүшүн сатып алуу үчүн мамлекеттик каражаттарды пайдалануу; продукциянын атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу үчүн жеңилдетилген финансылык ресурстарды берүү
Мамлекеттик эмес корпорациялар	Капиталдаштыруу ну көбөйтүү жана калыптандыруу баскычынан тез өтүүгө мүмкүндүк берген ири мамлекеттик келишимдер	долбоорлорго өнүктүрүү институттарынын каражаттарынан мамлекеттик инвестициялар; инфратүзүмдүк мамлекеттик ишканалар тарабынан жеңилдетилген шарттарда кызматтарды көрсөтүү; мамлекет алдындагы милдеттенмелерди секьюриттештирүү	кризистик кырдаалдарда турукташтырууга финансылык жардам көрсөтүү; ири долбоорлорду ишке ашырууда же мамлекеттик тапшырыктарды аткарууда милдеттенмелерге кепилдик берүү

МЖӨ механизмин колдонуу артыкчылыктуу тармактарда ири корпоративдик секторду түзүүнү тездетүүгө, жаңыдан түзүлгөн компанияларды жеке инвесторлор үчүн жагымдуу кылууга жана акцияларды фондулук рынок

¹¹ Системдик методологиянын негизинде автор тарабынан иштелме

аркылуу жайгаштыруу аркылуу мамлекеттик бюджетке кошумча киреше алууга мүмкүндүк берет.

МЖӨнүн перспективдүү механизмдеринин чоң блогу экономиканы тездетилген инновациялык жана технологиялык өнүктүрүү системасын калыптандыруу боюнча иш-чаралардын комплекси болуп саналат. Сунушталган системанын комплекстүүлүгүн камсыз кылуу үчүн ал мамлекет менен бизнестин ортосундагы кызматташуунун бир нече негизги багыттарын, анын ичинде: (1) технологиялык модернизациялоону жүзөгө ашыруучу бизнеске жана инновациялык багыттагы бизнеске мамлекеттик ченемдик-укуктук жардам көрсөтүү; (2) технологиялык модернизациялоо процессинде ар кандай мамлекеттик ресурстарды (финансылык, кадрдык, уюштуруучулук ж.б.) пайдалануу; (3) биргелешкен мамлекеттик-жеке инновациялык долбоорлорду ишке ашыруу; (4) Жеке ишкердикти технологиялык модернизациялоого мамлекеттик максаттуу колдоо көрсөтүү сыяктуу багыттарды камтышы керек.

Технологиялык модернизацияны жөнгө салуу чөйрөсүндө, биринчиден, артыкчылыктуу жогорку технологиялуу тармактарды аныктоо жана алар үчүн бизнес-процедураларды максималдуу түрдө жеңилдетүүчү жана жөнөкөйлөтүүчү атайын салыктык жана административдик режимдерди белгилөө максатка ылайыктуу. Экинчиден, Казакстандын жалпы экономикасында технологиялык модернизациялоо үчүн салыктык стимулдарга жаңы мамилени колдонуу максатка ылайыктуу. Бизнес үчүн салыктык стимулдарга технологиялык модернизациянын «акыркы натыйжасы боюнча», башкача айтканда ишканадагы эмгек өндүрүмдүүлүгүнө шайкештикте өтүү максатка ылайыктуу деп эсептелет.

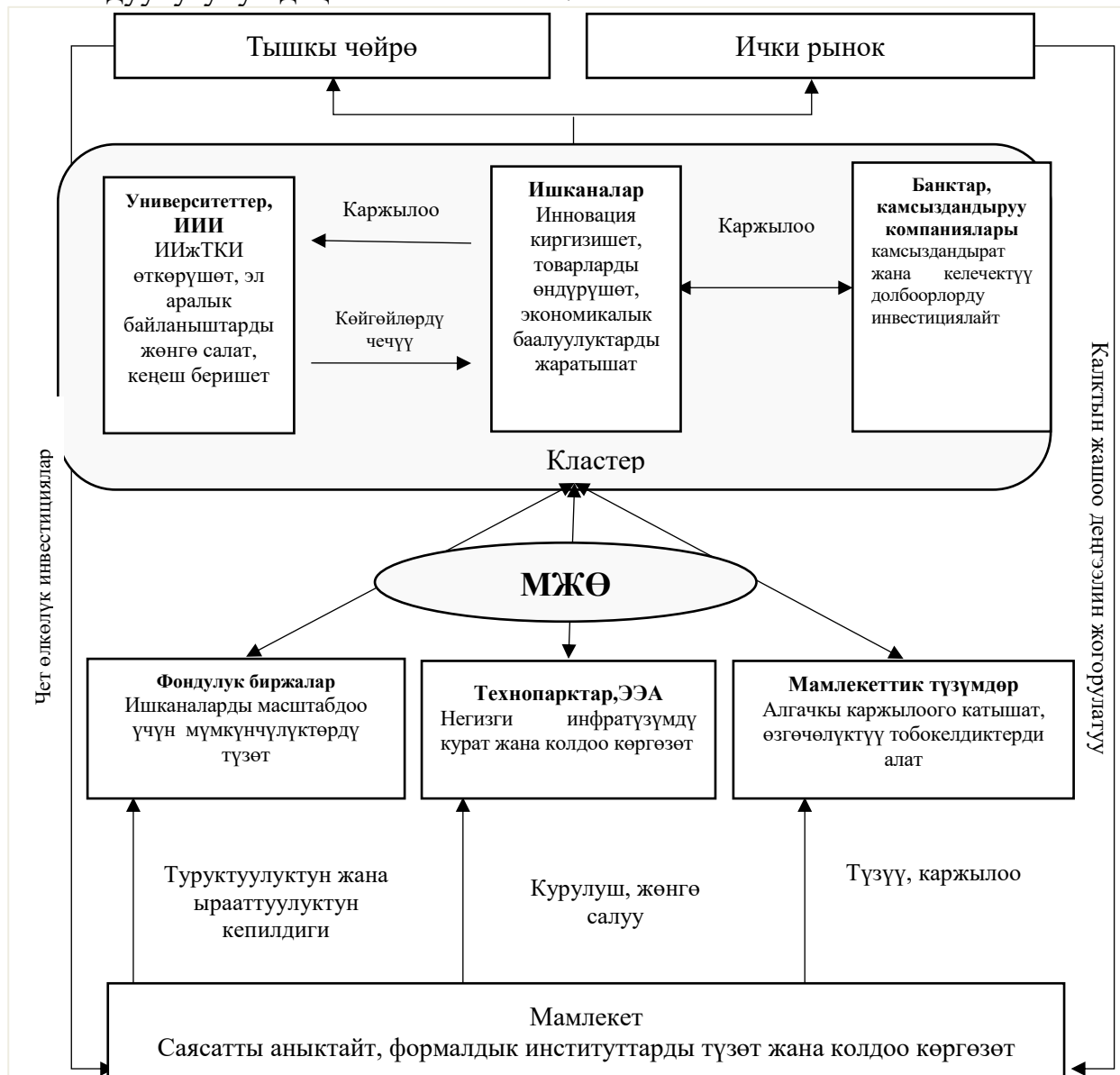
Азыркы учурда республика боюнча өнөр жай ишканаларынын инновациялык активдүүлүгүнө өбөлгө түзө турган системалуу мамилеге муктаждык бар. Биз МЖӨ механизмдерин колдонуу менен инновациялык өнөр жайды өнүктүрүүнүн төмөнкү моделин сунуштайбыз (3.3-сүрөт).

Модель төмөнкүдөй божомолдорго негизделген: (1) мамлекеттин, университеттердин жана илимий-изилдөө институттарынын максаты калктын жашоо деңгээлин жана сапатын жогорулатуу болуп саналат; (2) мамлекет адистештирилген түзүмдөр (фонддор, муниципалитеттер, эркин экономикалык аймактар ж.б.) аркылуу кыйыр түрдө МЖӨ долбоорунун талапташы катары чыгат; (3) ишканалар бизнес инновацияларды киреше алуу үчүн курал катары колдонушат. Бирок, ар бир конкреттүү МЖӨ долбоору үчүн идеалдуу түрдө өздүк ишке ашыруу схеманы иштеп чыгуу зарыл. Бул ыкма көп убакытты жана ресурстук чыгымдарды талап кылгандыктан, максаттарга жана потенциалдуу өнөктөштөргө жараша окшош долбоорлордун топтору үчүн ыкмаларды тандоо жөндүү болуп эсептелет.

Казакстанда илимдин жетишкендиктерин көп талап кылган өнөр жайды өнүктүрүү негизинен инновациялык индустриялаштыруу программаларын ишке ашыруу менен байланышкан. Бирок, практика көрсөткөндөй, бул жаатта олуттуу өзгөрүүлөр болгон жок. Казакстандын өнөр жайын өнүктүрүүнүн артыкчылыктуу багыттарына негизинен чийки затты кайра иштетүүгө негизделген салттуу тармактар кирет. Албетте, чийки заттын болушу Казакстандын экономикасынын

бир нече атаандаштык артыкчылыктарынын бири болуп саналат жана бул, тоокен өнөр жайын артыкчылыктуу өнүктүрүүдөн дароо баш тартуу мүмкүн да эмес жана максатка сыйбаган иш болуп саналат.

Бирок бул тармактардын көбү капиталды, технологияларды колдонуу циклинин узактыгын талап кылат жана алардын өнүгүүсү чоң инвестицияларга муктаж болот. Чийки зат секторунун басымдуу болушу жана иштеп чыгаруучу тармактардын төмөнкү динамикасы бүтүндөй экономиканын илим сыйымдуулугунун деңгээлин аныктайт.

3.3-сүрөт. МЖӨ механизмдерин колдонуу менен өнөр жайды инновациялык өнүктүрүү модели ¹²

¹² Системдик методологиянын негизинде автор тарабынан иштелме

Ошентип, Казакстандын экономикасынын жана өнөр жайынын илим сыйымдуулугунун деңгээлин жогорулатуу көйгөйлөрү негизинен мамлекеттик программалардагы максаттуу көрсөткүчтөрдү түшүнүү менен байланышкан: алар тоо-кен жана кайра иштетүү өнөр жайларында колдонулган технологиялардын жашоо циклинин өзгөчөлүктөрүнүн экономикалык өсүшкө тийгизген таасирин эске алышпайт.

Негизинен, узак жашоо циклдери бар тармактарга басым жасалат; алар иштеп чыгаруучу тармактарда өсүштүн жетишерлик төмөн көрсөткүчтөрүн колдонушат, бул иштеп чыгаруучу тармактарды жана илимдин жетишкендиктерин колдонууну талап кылган тармактарды өндүрүүнү көбөйтүүдө позитивдүү түзүмдүк жылыштарга тоскоолдук кылат; алар экономиканын илимдин жетишкендиктерин колдонууну талап кылган проблемасынын кеңдигин, атап айтканда, илимдин жетишкендиктерин колдонууну көп талап кылуучу кызмат көрсөтүү секторунун таасирин жана жумуш менен камсыз кылуу түзүмүн жогорку технологияга өзгөртүүнүн маанилүүлүгүн эске алышпайт.

ТЫЯНАКТАР

Изилдөө төмөнкү тыянактарга келүүгө мүмкүндүк берди:

1. Инновациялык ишмердүүлүк үчүн тиешелүү институционалдык шарттарды өнүктүрүү чоң мааниге ээ. Улуттук инновациялык системалардын концепциясы (УИС) инновациялар боюнча институттардын жетектөөчү ролун таанууга негизделген. Казакстанда УИС ар кандай институционалдык деңгээлдерден түзүлөрүн жана ушундан улам институттардын өз ара байланышкан системасы катары кабыл алынышы керектигин түшүнүү жетишпейт. Мунун натыйжасында өнөр жайдагы инновациялык активдүүлүк өтө төмөн деңгээлде жана экономика инновацияларды кабылдабаган бойдон калууда.

2. Дүйнөдө инновациялык системалардын өнүгүшү илим, бизнес жана мамлекеттин ортосундагы горизонталдык өз ара байланышты бекемдөө багытында жүрөт. Ошол эле учурда алардын функцияларынын чырмалышы байкалат, илим мамлекет жана жеке сектор менен өз ара аракеттенет, алар бири-бирине өз ара таасир тийгизип, «үчилтик спираль» деп аталган формада тең укуктуу өнөктөштүктү түзүшөт. «Үчилтик спираль» концепциясын Казакстандын улуттук инновациялык системасын өнүктүрүүдө жетекчиликке алынуучу ченемдик модель катары кароого болот.

3. Казакстанда технологиялык инновациялардын пайда болушунун милдеттерине карата инновация тармагында МЖӨнү өнүктүрүүнүн дүйнөлүк практикадан белгилүү болгон жалпы принциптери өзгөртүлүшү жана конкреттүү мазмун менен толукталышы мүмкүн. Ошентип, азыркы кездеги улуттук экономиканы өнүктүрүүнүн жалпы максаты сырьёлук багытты четке кагуу жана аны диверсификациялоо болуп саналат. Бирок, бул максатка IV технологиялык тартип менен байланышкан тармактарды өнүктүрүү менен да жетишүүгө болот, бул иш жүзүндө азыр Казакстандын экономикасында болуп жатат. Өнүктүрүүнүн мындай багыты өлкөнүн дүйнөлүк тенденциялардан барган сайын чоң

технологиялык артта калуу коркунучун жаратат. Ошондуктан экономиканы индустриалдаштыруу аркылуу диверсификациялоо менен чектелбестен, техникалык-экономикалык өнүгүүнүн дүйнөлүк траекториясына ырааттуулук менен жакындоо керек.

4. Казакстанда технологиялык инновацияларды өнүктүрүүдө МЖӨ тактикалык эмес, стратегиялык максаттарды жетекчиликке алуусу керек. МЖӨ катышуучуларынын ортосундагы бөлүштүрүү принциби да ондоп-түзөтүүнү талап кылат. V технологиялык тартиптин жаңы тармактарынын пайда болушу үчүн тобокелдиктердин жана жоопкерчиликтин олуттуу бөлүгүн мамлекет өзүнө алышы керек. Бул VI технологиялык тартип үчүн өбөлгөлөрдү түзүү милдеттерине дагы тиешелүү.

5. Илимий-изилдөө жана тажрыйбалык-конструктордук иштерди өнүктүрүүгө сарпталган чыгымдардын интенсивдүүлүгүнүн деңгээлине негизделип ИДПнын илим сыйымдуулугун баалоонун базалык деңгээли илим сыйымдуулугунун төмөндөшү уланып жаткан тенденцияны көрсөттү. Өнүккөн өлкөлөрдө жогорку жана орто-жогорку технологиялар тобуна кирген тармактар Казакстандын ИДПсына 4% салым кошот. Илимдин жетишкендиктерин пайдаланууну көп талап кылган кызмат көрсөтүү секторун илимге негизделген экономиканын маанилүү компоненти катары кароо менен Казакстандын ИДПсына илим сыйымдуу кызматтардын салымын баалоого мүмкүн болду, ал болжол менен 8%ды түзөт.

Талдоо көрсөткөндөй, илимий-изилдөө иштерине кеткен чыгымдардын өндүрүш көлөмүнө катышы катары эсептелген илим сыйымдуулугунун деңгээли орточо алганда иштетип чыгаруучу өнөр жайы үчүн 0,25%ды түзөт. Казакстандын өнөр жай тармактарынын ичинен химиялык өнөр жай илим сыйымдуулугунун эң жогорку деңгээлине ээ – 4,2%. Илимий-изилдөө жана тажрыйбалык-конструктордук иштерге сарпталган чыгымдар боюнча, химиялык өнөр жайды кошпогондо, көпчүлүк тармактар төмөнкү технологиялык деңгээлде.

ПРАКТИКАЛЫК СУНУШТАР

Казакстан үчүн инновацияларга жагымдуу институционалдык шарттарды камсыз кылуу төмөнкү негизги багыттар боюнча иш-аракеттерди талап кылат: илимди жана адамдык капиталды өнүктүрүү; инновациялык инфратүзүмдү калыптандыруу; инновациялык институттарды өнүктүрүү; жаңы рынокторду түзүү.

Казакстандын экономикасынын жана өнөр жайынын илим сыйымдуулугунун деңгээлин жогорулатуу көйгөйлөрү негизинен мамлекеттик программалардагы максаттуу көрсөткүчтөрдү түшүнүү менен байланышкан. Ошондуктан, индустриалдык-инновациялык өнүктүрүү программасынын кеңейтилген вариантын иштеп чыгуу максатка ылайыктуу, анда тармактын милдеттери гана эмес, илимдин жетишкендиктерин пайдаланууну талап кылган кызматтарды эсепке алуу менен илим сыйымдуу секторду өнүктүрүү көйгөйлөрү да эске алынат.

Диссертациянын темасы боюнча жарыяланган эмгектердин тизмеси

1. Андреева, Г. М. Казакстандын инновациялык чөйрөсүндө мамлекеттик-жеке өнөктөштүктү өнүктүрүү [Текст] / Г. М. Андреева // НИУ ИТ-МО илимий журналы, «Экономика жана курчап турган чөйрөнү башкаруу» сериясы.- Санкт-Петербург, 2017.- № 1. – 34-41-б. elibrary.ru/item.asp?id=28783711
2. Андреева, Г. М. Казакстан өнөр жайынын инновациялык динамикасын баалоо [Текст] / Г. М. Андреева // Экономика: стратегия жана практика.- Алмата, 2017.- № 3. – 27-37-б. elibrary.ru/item.asp?id=37000718
3. Андреева, Г. М. Казакстанда өнөр жайды инновациялык өнүктүрүү көйгөйлөрү [Текст] / Г. М. Андреева // Кыргызстандын ЖОЖдорунун кабарлары. - 2017.- № 10.- 54-60-б. elibrary.ru/item.asp?id=32826589
4. Андреева, Г.М. Казакстанда өнөр жайды инновациялык өнүктүрүүдө институционалдык чөйрөнү жакшыртуу [Текст] / Г. М. Андреева // Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу мамлекеттик башкаруу академиясынын жарчысы.- 2018.- 24-том - 176-183-б. elibrary.ru/item.asp?id=34977064
5. Андреева, Г. М. Өнөр жайдын инновациялык өнүгүү механизмдин негиздөөнүн методикалык ыкмалары [Текст] / Г. М. Андреева // Кыргызстандын илими, жаңы технологиялары жана инновациялары.- 2021 - №2. - 83-89-б. elibrary.ru/item.asp?id=45700973
6. Андреева, Г. М. Кыргызстанда инновациялык өнүгүүнүн институционалдык негиздери [Текст] / Г. М. Андреева/ Кыргызстандын ЖОЖдорунун кабарлары.- 2018.- № 9.- 22-26-б. elibrary.ru/item.asp?id=41870106
7. Андреева, Г. М. Казакстандын инновациялык саясатынын негизги багыттары [Текст] / Г. М. Андреева // Кыргызстандын ЖОЖдорунун кабарлары. - 2021. - №1. –54-57-б. elibrary.ru/item.asp?id=46623947
8. Андреева, Г. М. Казакстанда илимге негизделген экономиканы өнүктүрүүнүн болжолдуу сценарийлери [Текст] / Г. М. Андреева // НИУ ИТМО илимий журналы «Экономика жана айлана-чөйрөнү башкаруу» сериясы. - 2021 - № 2. - 3-8-б. library.ru/item.asp?id=46156956

Андреева Гульнара Муратбековнанын

08.00.05 – экономика жана эл чарбасын башкаруу адистиги боюнча экономика илимдеринин кандидаты даражасын алуу үчүн «Инновациялык өнүгүүнү активдештирүүнүн институционалдык модели» темасында жазылган диссертациялык ишине

РЕЗЮМЕ

Негизги сөздөр: инновациялык өнүгүү; институционалдык модель, мамлекеттик-жеке өнөктөштүк, өнөр жай, илим сыйымдуулугу.

Изилдөөнүн объектиси Казакстандын өнөр жайы болуп саналат.

Изилдөөнүн предмети мамлекеттик-жеке өнөктөштүк механизминин негизинде инновацияларды жаратуу, жайылтуу жана суроо-талапты камсыз кылуучу экономикалык мамилелердин жана механизмдердин системасы болуп саналат.

Изилдөөнүн максаты: өнөр жайды инновациялык өнүктүрүүнүн институционалдык моделинин теориялык жана методологиялык негиздерин иштеп чыгуу жана бул чөйрөдө мамлекеттик-жеке өнөктөштүк механизмдин колдонуунун методологиялык ыкмаларын негиздөө.

Изилдөө ыкмалары: системалуу мамиле, анализ жана синтез, индукция жана дедукция ыкмалары, эксперттик баа берүү ыкмасы, натыйжаларга экономикалык жана статистикалык талдоо.

Изилдөөнүн илимий жаңылыгы өнөр жайды инновациялык өнүктүрүүнүн институционалдык моделин иштеп чыгууда жана бул чөйрөдө мамлекеттик-жеке өнөктөштүк механизмдин колдонуунун методологиялык ыкмаларын негиздөөдө турат.

Изилдөөнүн практикалык мааниси: изилдөөнүн негизги илимий натыйжалары жана корутундулары улуттук инновациялык жана өнөр жай тармагындагы саясатты, Индустриалдык-инновациялык өнүктүрүү боюнча мамлекеттик программаны калыптандырууда жана ишке ашырууда колдонууга болот, инновациялык жана өндүрүштүк өнүгүүдөгү көйгөйлөр боюнча андан ары илимий изилдөөлөрдү жүргүзүүгө теориялык база катары кызмат кылат.

Колдонуу чөйрөсү: натыйжалар индустриалдык-инновациялык өнүгүү жана технологиялык модернизация чөйрөсүндөгү экономикалык саясатка оңдоо-түзөтүүлөрдү киргизүүдө, ошондой эле Казакстан Республикасынын ЖОЖдорунда «Экономикалык теория», «Институционалдык экономика», «Инновациялар», «Макроэкономика» дисциплиналарын окутууда колдонулушу ыктымал.

РЕЗЮМЕ

диссертации Андреевой Гульнары Муратбековнаны на тему «Институциональная модель активизации инновационного развития», на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.05 – экономика и управление народным хозяйством

Ключевые слова: инновационное развитие; институциональная модель, государственно-частное партнерство, промышленность, наукоемкость.

Объектом исследования является промышленность Казахстана.

Предметом исследования является система экономических отношений и механизмов, обеспечивающих генерирование, распространение и востребованность инноваций на основе механизма государственно-частного партнерства.

Цель исследования: разработка теоретико-методологических основ институциональной модели инновационного развития промышленности и обоснование методических подходов применения механизма государственно-частного партнерства в этой сфере.

Методы исследования: системный подход, анализ и синтез, методы индукции и дедукции, метод экспертных оценок, экономико-статистический анализ полученных результатов.

Научная новизна исследования заключается в разработке институциональной модели инновационного развития промышленности и обосновании методических подходов применения механизма государственно-частного партнерства в этой сфере.

Практическая значимость исследования: основные научные результаты и выводы исследования могут быть использованы при формировании и реализации национальной инновационной и промышленной политики, Государственной программы индустриально-инновационного развития, послужить теоретической базой для дальнейших научных исследований проблем инновационного и промышленного развития.

Область применения: результаты могут быть применены для корректировки экономической политики в области индустриально-инновационного развития и технологической модернизации, а также использованы в вузах РК в преподавании дисциплин: «Экономическая теория», «Институциональная экономика», «Инноватика», «Макроэкономика»